

SVERIGES UNIVERSITETS-
LÄRARFÖRBUND.

Till
utbildningsdepartementet

99-11-01

Remiss: Att lära och leda – En lärarutbildning för samverkan och utveckling
(SOU 1999:63)

Sveriges Universitetslärarförbund (SULF) vill lämna följande synpunkter på betänkandet från
Lärarutbildningskommittén.

Sammanfattning av SULFs synpunkter

SULF vill allmänt ifrågasätta förslagets långtgående förändringar, eftersom det är en relativt kort tid sedan lärarutbildningen senast ändrades. SULF anser vidare att de nya lärarnas synpunkter inte i tillräcklig grad beaktats i utredningen.

SULF vill hävda att det utredningen kallar "det nya" i läraruppdraget inte är nytt, utan alltid har karaktäriserat lärares arbete.

SULF anser att lärarutbildningen bör vara statligt styrd i mindre grad än vad utredningen föreslår. Avreglering och decentralisering av högskolan under senare år har varit värdefulla och bör inte begränsas.

Utredningen anser att lärarutbildningen skall bli hela högskolans angelägenhet. SULF vill anföra att också lärarutbildning i annan regi kan vara värdefull; SULF delar den uppfattning som framförs i särskilt yttrande av Patrik Waldenström.

SULF anser att utredningens förslag bygger på en alltför ytlig analys av problemen där ett perspektiv – det allmändidaktiska – dominerar. Dessutom låter utredningen ett ekonomiskt-organisatoriskt perspektiv prägla förslagen; organisatorisk enkelhet och enhetlighet prioriteras på bekostnad av studenternas fria val av utbildningsväg.

SULF anser att man inte på förslaget sätt bör sammanföra snart sagt alla lärarutbildningar. SULF anser tvärt om i likhet med vad Marianne Wedin i ett särskilt yttrande anför att det måste finnas möjligheter att nå lärarbehörighet på andra vägar än dem som utredningen föreslår.

Utredningens förslag innebär starkt beskurna valmöjligheter för studenter på mindre orter, eftersom samläsning med andra utbildningar avsevärt försvåras. Om man däremot tillåter studenter att studera på ett friare sätt, ökar deras valmöjligheter samtidigt som det blir lättare för högskolorna att erbjuda utbildning.

SULF anser att det måste vara möjligt för en student som bedrivit akademiska ämnesstudier att utan större tidsförlust få lärarkompetens. Detta måste gälla även för studenter som har studerat utomlands och i synnerhet måste detta gälla för forskarutbildade.

SULF anser likaså att den som har en gedigen och relevant yrkesutbildning och yrkeserfarenhet utan större tidsförlust bör kunna bygga på med en lärarutbildning.

SULF kan tillstyrka förslaget om en gemensam del för samtliga lärarutbildningar men anser att den bör omfatta högst 20 poäng. Den gemensamma delen bör inriktas på att ge en grundläggande kunskap om skolan, dess roll, uppgifter och möjligheter, kunskap om vad det innebär att vara lärare och om den egna specialiseringens plats i helheten.

SULF anser att utredningen på ett anmärkningsvärt sätt undervärderar behovet av ämneskunskaper. Gedigna och aktuella kunskaper i undervisningsämnet är ett nödvändigt villkor för att kunna genomföra läraruppdraget på ett framgångsrikt sätt. Moderna arbetsformer, där eleverna i större utsträckning söker kunskaper, ställer *större* krav på lärarens ämneskunskaper och ställer även krav på lärarens ämnesdidaktiska insikter.

SULF anser att utbildningen av lärare i grundskolans tidigare del skall förlängas och att det utrymme som därigenom skapas skall nyttjas för fördjupade ämnesstudier eller studier i specialpedagogik.

SULF motsätter sig förslaget att utbildningen av förskollärare och fritidspedagoger förlängs.

SULF hävdar att "de verksamhetsförlagda delarna av utbildningen" måste innebära ett stort mått av konkret klassrumsarbete under handledning, dvs. konventionell praktik. Detta inslag i utbildningen bör givetvis vara kopplat till pedagogisk-didaktisk teori. Praktiken bör omfatta totalt 20 poäng.

SULF avvisar förslaget till ändring av målen för lärarutbildningen; ändringen innehåller inte något väsentligt utöver de nuvarande målen, som är kortare formulerade.

SULF anser att utredningen nästan helt bortser från lärarnas behov och ambitioner vad gäller kompetensutveckling. Utredningens hållning framstår som anmärkningsvärt otidsenlig. I alla moderna organisationer betonas värdet av att fånga upp och utnyttja den anställdes intresse av att utveckla den egna kompetensen, en inriktning som helt saknas i betänkandet.

SULF anser att grundvalen för en blivande lärares val av inriktning bör vara intresset för ämnet/ämnena, och inte som utredningen föreslår, arbetsmarknadsutsikterna.

SULF vänder sig med kraft mot utredningens tal om att lärarna ska vara utbytbara och "röra sig mellan olika skolformer och åldersgrupper". SULF avvisar bestämt tanken på en sådan trafik.

SULF noterar med förvåning att utredningen inte påtalar lönens betydelse som rekryteringsfaktor.

SULF anser att rekryteringen av lärare i teknik/naturvetenskap kräver särskilda ingångar för sådana studenter. Dessutom främjas denna rekrytering av möjligheten till lärarutbildning efter akademiska ämnesstudier.

SULF motsätter sig förslaget att reducera kraven på de blivande lärarnas svensk-kunskaper. Självfallet skall lärare i svenska skolor behärska svenska språket.

SULF ställer sig positivt till ökade resurser för forskning inom områden med anknytning till lärande och utbildning. Denna ökning av resurser bör dock inte ske på bekostnad av övriga forskningsområden.

SULF avvisar bestämt förslaget att införa ett nytt vetenskapsområde "utbildningsvetenskap".

SULF avvisar förslaget att statsmakterna ska reglera den särskilda behörigheten till forskarutbildning. Denna behörighet ska beslutas lokalt av fakultetsnämnden.

SULFs mer utförliga kommentarer följer utredningens disposition.

2 Inledning

2.2 Behovet av en utredning av lärarutbildningen

Den nuvarande lärarutbildningen infördes 1988. De första 1-7-lärarna som genomgått den började arbeta i skolorna vårterminen 1992, de första 4-9-lärarna ett år senare.

Dessa lärare har alltså, vid tidpunkten för utredningens publicering, varit i tjänst 6,5 resp. 5,5 år. De utvärderingar som utredningen åberopar genomfördes och publicerades 1995 och 1996, dvs. två-tre år efter att de första kullarna av nya lärare började tjänstgöra i skolorna.

Det är väl känt att en förändring av den omfattning som införandet av den nya grundskollärarutbildningen innebar inte omedelbart finner sin form.

SULF finner att den mycket begränsade erfarenhet som varit möjlig att vinna under denna korta tid inte ger en tillräcklig grund för de mycket omfattande förändringar som nu föreslås.

Likaså anser SULF att det hade varit angeläget att få en tydlig bild av vad de lärare som genomgått utbildningen haft för synpunkter. De kan, i vissa avseenden bättre än någon annan part, uttala sig om vilken typ av förändringar som vore angelägna att genomföra. SULF kan inte finna att utredningen redovisar några synpunkter från dessa lärare.

SULF vill allmänt ifrågasätta förslagets långgående förändringar, eftersom det är relativt kort tid sedan lärarutbildningen senast ändrades. SULF anser vidare att de nya lärarnas synpunkter inte i tillräcklig grad beaktats av utredningen

Utredningen säger (bl.a. i sammanfattningen, sidan 17) att "kunskaper om lärande och läroprocesser får ökad betydelse också inom andra områden än skolans" och att "en lärarutbildning därmed är användbar i ett vidare sammanhang".

I utformningen av sitt förslag hänvisar utredningen emellertid genomgående endast till skolans behov och skolans förhållanden – så som utredningen uppfattar dem.

SULF kan inte se att utredningen tagit hänsyn till de krav som ställs på utbildare/lärare verksamma utanför skolan, t.ex. inom företag eller stora institutioner.

I realiteten blir därför den lärarutbildning som utredningen stannar för att föreslå mindre allmänt användbar än utredningen vill förespegla (sidan 114).

SULF anser att det pedagogiska tänkande som genomsyrar utredningens förslag lider brist på öppenhet för de pedagogiska idéer och program som stundom präglar utbildning inom sektorer utanför skolan.

Likaså anser SULF att en förändring av svensk lärarutbildning bör ta hänsyn till att lärare i framtiden mer än fallet är i dag kan komma att verka utanför Sveriges gränser.

3 Det nya läraruppdraget

SULF anser att utredningen tenderar att överbetona det nya i "läraruppdraget".

Utredningen tar, i sammanfattningens sidor 10-11, upp vad den menar är några element i det nya läraruppdraget: att möta förändringar, att ta ansvar för samhällets värdegrund, att hantera information och nyttja kulturella uttrycksformer och att ta ansvar för kunskapsutveckling.

Lärare har emellertid alltid haft att möta förändringar; i själva verket har lärare varit viktiga förändringsagenter i samhällsutvecklingen.

Lärare har alltid haft att ta ansvar för samhällets värdegrund. När t.ex. Lgr 80 diskuterades och genomfördes, aktualiserades detta uppdrag med uttrycket "skolan skall fostra".

På motsvarande sätt kan på goda grunder hävdas att lärare alltid varit nyckelpersoner i samhället när det gällt att hantera information, att nyttja kulturella uttrycksformer och att ta ansvar för kunskapsutveckling. Det förefaller SULF uppenbart att utredningen i dessa avseenden överdriver det nya i uppdraget att vara lärare.

Å andra sidan finns i utredningen inte ens en antydning om att lärare för många generationer svenskar varit betydelsefulla kulturbärare och kulturförmedlare och att det vore önskvärt att de också framöver kunde spela den rollen.

SULF vill hävda att det utredningen kallar "det nya" i läraruppdraget inte är nytt, utan alltid har karaktäriserat lärarens arbete.

Senare i utredningen förs ett resonemang om vad det nya läraruppdraget innebär och på sidorna 59, 63 och 67 sammanfattas resonemangen i totalt 13 strecksatser.

SULF noterar med förvåning att ingen av dessa strecksatser säger någonting om att läraren skall ta ansvar för elevernas kunskapsinhämtande och att läraren därför bör ha goda egna ämneskunskaper.

SULF har förstått utredningen så att de 13 nämnda strecksatserna utgör en sammanfattning av vad man menar är väsentlig kompetens för "läraruppdraget".

Mot denna bakgrund framstår en av strecksatserna i den sammanfattning som formuleras på sidan 73 som diskutabel. Där hävdas att lärarkompetensen inte är någonting statistiskt utan att den "ständigt måste omprövas och utvecklas". Vad utredningen i det föregående sagt – på sidorna 59, 63 och 67 – framstår just som uttryck för en fixerad, statisk uppfattning.

4 Ett förändrat uppdrag för lärarutbildningen

I inledningen till kapitel 4 sammanfattas lärarutbildningens problem:

"Flertalet av de problem som lärarutbildningen brottas med hänger samman med lärarutbildningens komplexa uppdrag: att vara en högskoleutbildning med en yrkesinriktning och ett medel för att förverkliga samhällets intentioner..." (sidan 75).

Lärarutbildningen är en högskoleförlagd yrkesutbildning och ska därmed baseras på vetenskaplig kunskap såväl som på beprövad erfarenhet. De enskilda inslagen i utbildningen: ämnesstudierna, metodikstudierna och yrkespraktik har emellertid, genom tiderna, visat sig vara svåra att förena, både organisatoriskt och ideologiskt.

Problemet är välkänt och väl ställt. **Lösningen som utredningen skisserar bygger emellertid på en yttlig analys av vad som karaktäriserar detta problem.** Problemet att förena teori och praktik i utbildning är ett av pedagogikens grundproblem. I utredningen finns emellertid inga spår av den problematisering som tänkare och forskare genom sekler har bidragit med, från Platon och Aristoteles till våra dagar. Inget sägs heller om de svårigheter som är förenade med de av utredningen skisserade lösningarna av teori-praktikproblemet.

Betänkandet domineras av ett metodikperspektiv, ett allmändidaktiskt perspektiv på frågor om lärande, undervisning och utbildning. **Betänkandet kan faktiskt läsas som en programskrift för allmändidaktiker.** T.ex. är det intressant att notera att det som varit den bärande idén under snart 25 års pedagogisk forskning – tanken om lärandets innehållsrelatering – inte avsatt några spår i utredningen. Att det inte är samma sak att lära sig matematik som att lära sig läsa eller att framföra flygplan, att själva lärandet tar olika gestalt beroende på vad som skall läras in, och att också undervisning som process varierar med innehållet, är tankar som i utredningen ersatts av ett synsätt där lärarkompetens antas vara en generell, allmändidaktiskt kompetens.

Detta allmändidaktiska synsätt genomsyrar samtliga förslag i utredningen, från förslaget om en gemensam antagning för samtliga lärarkategorier, organisationen av utbildningen med ett allmänt utbildningsområde om 60 poäng för samtliga lärarstuderande, till beskrivningarna av hur forskning och forskarutbildning skall organiseras för att tjäna lärarutbildningen. SULF finner att detta framstår som ett mycket snävt, för att inte säga okunnigt försök till lösning av ett problem som följt mänskligheten genom sekler.

SULF vill vidare fästa uppmärksamheten på att utredningen inte heller i detta sammanhang aktualiserar något studentperspektiv.

Vem vill bli lärare? Ett rimligt och vanligt svar på frågan är att det är någon som har något att förmedla, som har ett starkt, kanske brinnande intresse för ett ämne. De flesta har erfarenhet att inspirerande lärare har varit människor som haft ett personligt, kunnigt och engagerat förhållningssätt till sitt ämne **och** en förmåga att förmedla detta intresse till andra.

De argument som ges för den nya organisationen av lärarutbildningen är främst administrativa och ekonomiska. Lärare som kan påstås vara experter på litet av varje är t.ex. lätt flyttbara i en organisation där efterfrågan på arbetskraft är stor. Inga argument ges som hänvisar till studenternas intressen av att välja en på visst sätt utformad lärarutbildning. Inget sägs heller om alternativa sätt att uppnå flexibilitet i utbildning och yrke, t.ex. genom att öppna flera vägar till läraryrket: via ämnesstudier vid universitetet, genom påbyggnader på andra utbildningar etc.

Organisatorisk enkelhet och enhetlighet har prioriterats på bekostnad av studenternas fria val av utbildningsväg.

SULF anser att utredningens förslag bygger på en alltför ytlig analys av problemen där ett perspektiv – det allmändidaktiska – dominerar. Dessutom låter utredningen ekonomisk-organisatoriska hänsyn prägla förslagen; organisatorisk enkelhet och enhetlighet prioriteras på bekostnad av studenternas fria val av utbildningsväg.

5 Kommitténs principiella utgångspunkter

- Lärarutbildningen skall vara statligt reglerad

SULF anser att lärarutbildningen i mindre grad än utredningen förordar skall vara statligt styrd. Skälen härför är följande.

Överhuvud har det under senare år och på många områden funnits en tendens att minska graden av central styrning. Detta är principiellt värdefullt. Denna tendens har vidare medfört att man vid de enskilda universiteten och högskolorna utvecklat utbildningsprogram som idag skiljer sig åt mer än tidigare; just detta har ju också varit en av avsikterna.

Att i detta läge argumentera för en så hög grad av statlig styrning som utredningen gör måste innebära att man önskar inskränka den lokala friheten. Detta vore olyckligt.

Av stor betydelse för frågan om graden av statlig styrning på detta område är att Sverige under 1990-talet fått ett stort antal friskolor. Det finns mycket klara tecken på att deras antal ytterligare kommer att öka. En konsekvens har blivit att de kommunala skolorna i mycket högre grad än tidigare eftersträvar att profilera sig. Detta har, sammantaget, resulterat i en påtalig variation och mångfald, i fråga om utbildningsutbud liksom – naturligt nog – i fråga om krav på lärarkompetens. Det verkar inte rimligt att anta att en centralt styrd och reglerad lärarutbildning skulle svara mot de krav eller önskemål som ställs av ett utbildningsväsen präglad av variation och mångfald.

Det är SULFs bestämda uppfattning att lärarutbildningen, skolan och hela samhället har mycket att vinna på att man långt mindre än utredningen förordar försöker styra och reglera. Mångfalden och variationen är här som på andra områden att föredra.

SULF anser att lärarutbildningen bör vara statligt styrd i mindre grad än vad utredningen föreslår. Avreglering och decentralisering av högskolan under senare år har varit värdefulla och bör inte begränsas.

- Lärarutbildning är hela högskolans angelägenhet

I anslutning till utredningens principiella deklaration på denna punkt vill SULF anföra att det borde vara möjligt att lärarutbildning anordnas och bedrivs också i annan regi än inom den statliga högskolan.

På samma sätt som utredningen talar om värdet av att överlämna åt det enskilda lärosätet att forma den lokala utbildningen anser SULF att det vore betydelsefullt att tillåta lärarutbildning i annan regi.

I detta sammanhang är det naturligt att hänvisa till det särskilda yttrandet av Patrik Waldenström (sidan 408). Där framhålls att Högskoleverkets nuvarande kriterier ”för att

bedöma om en högskola ska ges examensrätten till lärarutbildning” borde göra det möjligt ”även för andra organisationer, kanske med alternativ pedagogisk inriktning, att få tillstånd att arrangera lärarutbildning”.

En ytterligare omständighet som talar för större öppenhet i detta avseende är att vidgade internationella kontakter möjligen kan komma att medföra övernationella initiativ också på lärarutbildnings område.

Som SULF ser saken finns i detta något positivt och stimulerande.

Utredningen anser att lärarutbildningen skall bli hela högskolans angelägenhet. SULF vill anföra att också lärarutbildning i annan regi kan vara värdefull; SULF delar den uppfattning som framförs i särskilt yttrande av Patrik Waldenström.

- Lärarutbildningen skall bli mer flexibel

Utredningen konstaterar (sidan 112) att det idag inte är möjligt att utbilda en lärare till sådan kompetens att vederbörande ”ensam /kan/ lösa förskolans, förskoleklassens, skolans fritidshemmet eller vuxenutbildningens alla uppgifter och uppdrag”.

I stället förordar utredningen att genom ”den grundläggande lärarutbildningen skapa lärare med mycket varierande kompetenser som i olika konstellationer/---/klarar att lösa verksamhetens uppdrag och uppgifter”.

SULF tror inte att de någonsin varit möjligt (eller kommer att bli möjligt) att en enskild lärare kan utbildas till eller ensam kan förvärva den i det första citatet åsyftade kompetensen. SULF har uppfattningen att i den mån det föreligger *gemensamma uppgifter* för de nämnda institutionerna är förutsättningarna för att lösa dem i samverkan större om de samverkande parterna har olika utbildningsprofiler än om de har en till stora delar gemensam.

- Förskola/---/behöver lärare som kan komplettera varandra

Möjligheterna för olika lärarkategorier att ”komplettera varandra” blir inte särskilt stora om deras utbildning blir så likartad som utredningen föreslår. Om målet vore komplementaritet borde utredningen snarare satsa på att åstadkomma större variation och inte betona de gemensamma dragen så starkt.

Eftersom utredningen säger sig ha syftet är att utveckla verksamheten borde det vara så mycket mer angeläget att betona vikten av mångfald i utbildningen.

Utredningen anför också som ett skäl för sitt förslag att den hittillsvarande utbildningen för studenten innebär ”begränsningar i möjligheten att anpassa utbildningen efter individuella förutsättningar och intressen”.

SULF kan inte se att en utbildning som, i likhet med den som nu föreslås, präglas av ett stort enhetligt element ökar möjligheten att åstadkomma den individuella anpassning utredningen här talar för. Om verksamheten i skolan totalt sett skall präglas av flexibilitet – vilket SULF anser vara värdefullt – och om man vill ”anpassa utbildningen efter individuella förutsättningar och intressen” är det inte bara önskvärt utan snarast nödvändigt att öppna många olika vägar till lärarkompetens.

6 Lärarutbildningens nya struktur

6.1 Inledning

Kapitlet inleds med en deklARATION om utbildningens nya struktur: "En grundbult i strukturen är att pedagoger i olika skolformer redan i utbildningen förbereds för samverkan i yrket." Den fråga som citatet omedelbart aktualiserar är vad utredningen lägger i ordet "samverkan". Det är uppenbart att det finns gemensamma delar i all pedagogisk verksamhet, oavsett elevgruppens sammansättning, ålder etc. När så är fallet finns skäl att hålla delvis hålla samman utbildningen.

Den medicinska utbildningen vid Hälsouniversitetet i Linköping erbjuder en parallell. Där är utbildningen för närvarande sammanhållen – helt gemensam – under de första 10 veckorna, och under merparten av den därefter följande utbildningen förekommer vissa gemensamma seminarier och motsvarande; vanligen rör det sig om enstaka dagar eller delar av dagar.

De vinster som man normalt förbinder med "samverkan" mellan olika aktörer är naturligtvis delvis beroende av samsyn, men i än högre grad resultatet av att olika perspektiv, olika erfarenheter och olika inriktningar möts i dialog.

SULF vill alltså framhålla värdet av olikheter för att "samverkan" skall bli ett stimulerande element i utbildningen. Denna eftersträvansvärda, utvecklande samverkan kan inte uppnås genom långt gående likformighet.

SULF vill i detta sammanhang också framföra sina invändningar mot utredningens förslag att föra samman utbildningen av förskollärare och fritidspedagoger med utbildningen av lärare för grundskolan, gymnasieskolan och vuxenutbildningen.

Enligt SULFs mening har förskola och fritidshem i stor utsträckning andra mål än skolan och de krav som ställs på personalen är andra än kraven på lärare. SULF ifrågasätter därför utredningens starka betoning av att skolan skall låta sig inspireras och påverkas av förskolans arbetssätt.

Tvärtom menar SULF att starka skäl talar för att skolans verksamhet mer än för närvarande skall inriktas på ett arbetssätt som kan stimulera till elevernas förvärv av goda färdigheter och en gedigen grund av allmänna kunskaper, i lika hög grad av allmänt medborgerliga skäl som med hänsyn till de krav som måste kunna ställas på dem som studerar vid högskolan.

Universitetslärare har under en följd av år tvingats konstatera att såväl färdigheter och kunskaper som studievana i allmänhet hos de nya studenterna legat på en sådan nivå att de fått svårigheter att med utbyte genomföra sina akademiska studier.

SULF kan här hänvisa bl.a. till den uppmärksamhet som bristande matematikkunskaper fått i diskussionen om civilingenjörsutbildningarnas problem.

Frågan om skolans resultat i det här avseendet har under senare år diskuterats livligt och bl.a. lett till ett antal initiativ. Tillkomsten av C-kursen i gymnasieskolans svenskämne har sin orsak i det konstaterande som riksdagen för ett antal år sedan gjorde om de nya studenternas svårigheter att läsa kvalificerad text och att själva producera rimligt korrekt sakprosa.

SACO tog för något år ett initiativ som väckte uppmärksamhet, när organisationen pläderade för införandet av en frivillig, internationellt gångbar avgångsexamen från gymnasieskolan.

Sedan början av året finns ett regeringsförslag om just en form av avgångsexamen från gymnasieskolan.

Dessa och en rad andra, liknande meningsyttringar och förslag pekar på att uppmärksamheten i stigande grad riktas på skolans resultat som en kunskapsförmedlande och färdighetstränande institution.

Det är i sammanhanget värt att observera det internationella perspektivet. Utan tvivel har vi att räkna med en tilltagande internationalisering också av utbildningen. En följd av denna förändring är att svenska gymnasister efter avgången från gymnasieskolan kommer att vilja söka sig till utbildningar i andra länder. Deras möjligheter att med framgång genomföra sådana studier blir givetvis beroende av att den svenska skolan inte till inriktning, arbetssätt och i fråga om målen avsevärt skiljer sig från motsvarande skolformer i de länder till vilka studenterna söker sig.

För SULFs del blir kontentan av det anförda att lärarutbildningen måste inriktas på att de nya lärarna inte bara bereds möjlighet utan ställs inför uppgiften att förbereda sig för att arbeta som kunskapsmässigt väl rustade lärare. SULF vill betona att denna del av målet med svensk lärarutbildning på intet sätt skall ses i motsats till lärarens övriga uppgifter.

Det är SULFs uppfattning att de mål som eftersträvas säkrast nås om man inte, som utredningen gör, så ensidigt betonar den allmänna lärarkunskapen utan också starkt betonar de blivande lärarnas behov av ämnesinriktade studier.

Av detta skäl vill SULF ansluta sig till det krav som framförs i en reservation från Sara Danaeus vad gäller förlängningen av utbildningen av lärare för grundskolans tidigare år. SULF delar också reservantens uppfattning att utbildningen av förskollärare och fritidspedagoger inte skall förlängas.

SULF anser att utbildningen av lärare för grundskolans tidigare del skall förlängas och att det utrymme som därigenom skapas skall nyttjas för fördjupade ämnesstudier eller studier i specialpedagogik.

SULF motsätter sig förslaget att utbildningen av förskollärare och fritidspedagoger förlängs.

SULF anser att man inte på föreslaget sätt bör sammanföra snart sagt alla lärarutbildningar. SULF anser tvärt om i likhet med vad Marianne Wedin i ett särskilt yttrande framför att det måste vara möjligt att nå lärarbehörighet på andra vägar än dem utredningen föreslår.

SULF anser att utredningen på ett anmärkningsvärt sätt undervärderar behovet av ämneskunskaper. Gedigna och aktuella kunskaper i undervisningsämnet är ett nödvändigt villkor för att kunna genomföra läraruppgifter på ett framgångsrikt sätt.

6.2 Det allmänna utbildningsområdet

Om man vill forma utbildningen tredelat, på det sätt utredningen förordar, bör man enligt SULF göra en annan fördelning mellan de tre områdena och likaså ha ett delvis annat innehåll i dem.

Vad gäller det allmänna utbildningsområdet (sidan 126 ff) anser SULF att det får för stort utrymme. De "tvärvetenskapliga ämnesstudierna" förefaller av exemplifieringen (sidorna 129-131) att döma inte att vara tydligt "tvära", dvs. ämnesövergripande; inte heller har de någon påtaglig vetenskaplig karaktär. Denna del av förslaget bör inte genomföras, vilket självfallet innebär att poängtalet (60 p) skall reduceras. Frågan är hur omfattande den allmänna delen måste vara. Den gemensamma kärna av lärarkunskap som blivande lärare bör tillägna sig bör man enligt SULF kunna nå under en termins studier (20p).

SULF delar inte utredningens uppfattning att "det allmänna utbildningsområdet skall...ge alla lärare förutsättningar att möta *alla* elever" (sidan 18).

Varje blivande lärare skall istället genom studierna inom detta allmänna område få en grundkunskap om skolan, dess roll, uppgifter och möjligheter, om vad det innebär och kräver att vara lärare och om den egna specialiseringens plats i helheten.

SULF kan tillstyrka förslaget om en gemensam del för samtliga lärarutbildningar men anser att den bör omfatta högst 20 poäng. Den gemensamma delen bör inriktas på att de en grundläggande kunskap om skolan, dess roll, uppgifter och möjligheter, kunskap om vad det innebär att vara lärare och om den egna specialiseringens del i helheten.

6.3 Inriktningsområdet

SULF vill betona att vad gäller "inriktning" – det föreslagna andra området – måste vedertagna ämnesstudier vara det normala och förhärskande (jfr ovan). De tvärvetenskapliga eller tematiska studierna som utredningen argumenterar för kan enligt SULFs mening väl tillgodoses inom det tredje området, specialisering.

Med den reduktion av tiden för gemensamma studier från 60p till 20p som SULF förordar skapas ett tidsmässigt utrymme för vidgade ämnesstudier. Detta ser SULF som angeläget för samtliga grundskolans och gymnasieskolans lärarkategorier (samt, självfallet, för vuxenutbildningen).

I anslutning till utredningens resonemang om inriktningar vill SULF framföra uppfattningen att utredningen inte tillräckligt synes ha beaktat svårigheterna att på många orter med lärarutbildning tillgodose de skiftande individuella önskemålen vad gäller olika inriktningar.

SULF anser det osannolikt att man på landets 28 orter med lärarutbildning skall kunna anordna utbildning av sådan omfattning och bredd att studenterna kan erbjudas särskilt omfattande valmöjligheter. Utredningens förmodan att svårigheterna i detta avseende skall kunna lösas genom distansundervisning rimmar inte väl med ambitionen att åstadkomma en nationellt likvärdig utbildning. Det finns, enligt SULFs mening, en uppenbar risk att studenterna här förespeglas en valfrihet, som realiter är illusorisk; de kommer i så fall inte att få en utbildning av en kvalitet likvärdig med andra studenters.

Vill man medverka till att de många högskoleorterna får reella möjligheter att anordna en volymmässigt försvarbar lärarutbildning bör man förorda ett mer öppet system än utredningen gör: Vinsterna av att öppna olika vägar till lärarkompetens är många. Samläsning

mellan studenter/studentgrupper med olika bakgrund skapar förutsättningar för gynnsamma kontakter. Studenter med –helt eller delvis – ämneskompetens från utländska studier bereds möjlighet till kompletterande studier; rekryteringen av lärare i yrkesämnen torde underlättas. Förutsättningarna för att studietiden skall bli en period av betydelsefullt kontaktskapande ökar. Det finns sammantaget alla anledning tro att studenter kan nå god kompetens för läraruppgdraget på många vägar och många andra vägar än dem utredningen förordar.

Utredningens förslag innebär starkt beskurna valmöjligheter för studenter på mindre orter, eftersom samläsning med andra utbildningar avsevärt försvåras. Om man däremot tillåter studenter att studera på ett friare sätt, ökar deras valmöjligheter samtidigt som det blir lättare för högskolorna att erbjuda utbildning.

6.5 De verksamhetsförlagda delarna

Beträffande vad utredningen kallar "de verksamhetsförlagda delarna av utbildningen" (sidan 133 ff) vill SULF betona att i dagens lärarutbildning är den handledda praktiken – och här är beskedet från de blivande lärarna helt entydiga - mycket uppskattad. Att under sakkunnig ledning få pröva sig själv i konkret undervisning är självfallet utomordentligt viktigt.

SULF har intrycket att utredningen inte tydligt uttalar att de blivande lärarna skall få sådan konkret erfarenhet av klassrumsarbete, direkt kopplad till ett nära samarbete med handledare. SULF vill därför betona att denna del av utbildningen aldrig kan ersättas med auskultationer, seminarier om demonstrationslektioner eller liknande.

Erfarenhet av undervisning i tillräcklig omfattning, på eget, efter hand allt större, ansvar är av grundläggande betydelse för den blivande läraren. En reduktion av omfattningen av detta inslag i utbildningen skulle enligt SULFs mening innebära en påtaglig försvagning och försämring av utbildningen.

Den nödvändiga kopplingen mellan pedagogisk-ämnesdidaktisk teori och praktik kan enligt SULFs mening inte komma till stånd om inte praktiken får vara just – praktik!

SULF hävdar att de "verksamhetsförlagda delarna av utbildningen" måste innebära ett stort mått av konkret klassrumsarbete under handledning, dvs. konventionell praktik. Detta inslag i utbildningen bör givetvis vara kopplat till pedagogisk-didaktisk teori. Praktiken bör omfatta totalt 20 poäng.

8. Nya lärarexamina

Med hänvisning till vad som anförts ovan i avsnitt 6 om lärarutbildningens nya struktur vill SULF beträffande nya lärarexamina anföra följande.

SULF kan tillstyrka förslaget om en gemensam del för samtliga lärarutbildningar men anser att den inte bör omfatta mer än 20 poäng.

SULF motsätter sig förslaget att utbildningen för förskollärare och fritidspedagoger förlängs.

SULF anser att utbildningen för lärare i grundskolans tidigare del skall förlängas och att det utrymme som därigenom skapas skall nyttjas för att möjliggöra fördjupade studier främst i antingen naturvetenskapliga ämnen, svenska, estetiska ämnen eller specialpedagogik.

SULF anser i likhet med vad Marianne Wedin i ett särskilt yttrande anför att det måste finnas möjligheter att nå lärarbehörighet på andra vägar än dem som utredningen föreslår.

Vidare vill SULF anförda att utredningens förslag till målformulering (sidan 185: "För att erhålla lärarexamen...") inte innehåller något väsentligt utöver den kortare, nu gällande formuleringen (sidan 182, mitten). SULF avvisar alltså förslaget till ändring.

SULF avvisar förslaget till ändring av målen för lärarutbildningen; ändringen innehåller inte något väsentligt utöver de nuvarande målen som är kortare formulerade.

11. Lärares kompetensutveckling

Av avsnittet Ansvarsfördelning, sidan 250, och av sammanfattningen, sidan 254, framgår att initiativet till fortbildning av skolans lärare enligt utredningen synes vara en fråga för regering, riksdag, skolverket, kommunen eller närmaste högskola.

Det sägs att läraren "har ansvar för att reflektera över sitt arbete och vilka krav på kunskaper som olika situationer kräver" och "bör se på sin utveckling i yrket som ett livslångt lärande". Vidare sägs att kan en individuell utvecklingsplan skapas genom utvecklingssamtal. Den helt dominerande aspekten är hänsyn till de fortbildningsbehov som konstateras och fastställs på nivåer ovanför lärarnas huvuden. Man har svårt att undgå intrycket att lärarna betraktas som en produktionsfaktor, vars individuellt upplevda och formulerade behov, ambitioner etc. spelar liten roll.

SULF finner att ett sådant synsätt står i stark kontrast till den syn på personalutveckling och kompetensutveckling som präglar andra organisationer. SULF kan inte finna att det någonstans i detta avsnitt talas om vikten av att fånga upp idéer, uttryckta behov etc. hos de nyckelpersoner som skall fullgöra vad utredningen kallar läraruppdraget.

Om man i stället inriktade sig på att ta tillvara lärarnas på erfarenhet och sakkunskap grundade strävan till kompetensutveckling skulle inte bara ett gynnsamt utvecklingsklimat skapas; dessutom skulle sannolikt rekryteringen till läraryrket gynnas.

Om utredningens hållning skulle vara symptomatisk för myndigheternas syn på lärarna torde man komma att möta avsevärda svårigheter i arbetet med att motivera lärarna för deras krävande uppgifter.

SULF anser att utredningen nästan helt bortser från lärarnas behov och ambitioner vad gäller kompetensutveckling. Utredningens hållning framstår som anmärkningsvärt otidsenlig. I alla moderna organisationer betonas värdet av att fånga upp och utnyttja den anställdes intresse av att utveckla den egna kompetensen, en inriktning som helt saknas i betänkandet.

12. En forskningsstrategi för lärarutbildning och pedagogisk yrkesverksamhet

SULF finner att beskrivningen av forskningsläget, avseende forskning med relevans för lärarutbildningen, är tendentiös. Nystartade initiativ, som ännu inte visat några forskningsframgångar, sägs ha en "väl utvecklad forskarutbildning" (sidan 268), medan ämnesinstitutioner, där det bedrivs forskning om lärande och undervisning som är väl förankrad i en internationell diskussion, avfärdas med hänvisning till att institutionerna saknar bindande föreskrifter för att bedriva forskning med relevans för lärarutbildningen, och att

sådan forskning därmed endast utgör ” en del av dessa institutioners verksamhetsfält” (sidan 269). Avsikten är att argumentera för införandet av ett särskilt vetenskapsområde: utbildningsvetenskap.

SULF vill i denna fråga anföra följande.

Vetenskaplig reflektion över olika samhälleliga praktiker sker idag inom ämnen som pedagogik, sociologi och vetenskapsteori. Att reflektion över lärarpraktiken, specifikt, utgör endast en del av dessa ämnens verksamhetsområden, är snarare en fördel än en besvärande nackdel för kunskapsbildningen. Att avgränsa en bestämd samhällelig praktik och skapa ett särskilt vetenskapsområde som ägnas specifikt denna praktik ter sig inte vetenskapligt motiverat. Om generell kunskap om pedagogisk praxis skall kunna vinnas får perspektivet inte var för snävt.

Naturligtvis kan det finnas andra skäl att lyfta fram lärarutbildningens forskningsbehov: legitimitetsskäl, ekonomiska skäl (behovet att skaffa fram forskningsresurser), skäl som har att göra med svårigheterna att omsätta och tillämpa forskningsresultat i praxis osv. Att sådana skäl skall ligga till grund för inrättandet av ett nytt vetenskapsområde framstår emellertid för SULF inte som rimligt.

Legitimitet kommer ju inte automatiskt via inrättande av professurer. Kampen om forskningsresurser kan kanske tillfälligt lösas genom att de sökande slipper konkurrera med etablerade forskare inom området, men detta kan på sikt skapa nya problem. Problemet med forskningsanknytning kommer rimligen också att uppstå inom det av utredningen föreslagna nya vetenskapsområdet.

SULF avvisar bestämt förslaget att införa ett nytt vetenskapsområde - ”utbildningsvetenskap”.

SULF ställer sig positivt till ökade resurser för forskning inom områden med anknytning till lärande och utbildning. Denna ökning av resurser bör dock inte ske på bekostnad av övriga forskningsområden.

Det är i dag fakultetsnämnden som beslutar om vilka forskarutbildningsämnen som ska finnas och vilken särskild behörighet som ska krävas för dessa ämnen. Det måste vara på denna nivå som bedömningen görs av vilka krav som måste ställas med hänsyn till det enskilda ämnet. SULF avvisar därför utredningens förslag att statsmakterna ska besluta om att examinerade från lärarutbildning generellt ska uppfylla det särskilda behörighetskravet för viss forskarutbildning.

SULF avvisar förslaget att statsmakterna skall reglera den särskilda behörigheten till forskarutbildning. Denna behörighet skall beslutas lokalt av fakultetsnämnden.

13. Lärarna i lärarutbildningen

Utredningen konstaterar (t.ex. på sidan 289) att lärarutbildningen är ”en mötesplats för lärare med olika erfarenheter och strävanden”. Utredningen finner att detta utgör en värdefull grundval för diskussioner.

SULF delar utredningens bedömning av värdet i denna mångfald; man bör kunna vara övertygad om att de studenter som på detta sätt möter olika erfarenheter och förhållningssätt drar fördel därav.

SULF avvisar emellertid utredningens förslag (sidan 289) om en styrning av dessa möten mellan samtliga lärare i lärarutbildningen. En förändring av sådant slag begränsar den enskilda högskolans frihet och står enligt SULF i strid med den höga värderingen av olikheterna som utredningen framfört och som SULF delar.

SULF vill därför avvisa förslaget om en styrd samverkan av utredningens modell. Däremot har SULF uppfattningen att man med största förtroende kan överlåta åt de lärare (och institutioner) som medverkar i lärarutbildningen att själva finna de lämpliga formerna för en önskvärd samverkan.

SULF har vidare övertygelsen att studenterna har uppfattningar och önskemål som lärarna (och institutionerna) har all anledning att vara lyhörda inför. En samverkan, naturligen framvuxen mellan såväl olika lärarkategorier som studenter, är att föredra framför en ovanifrån proklamerad modell.

I avsnittet "kriterier på pedagogisk kompetens" (sidan 291 f) säger utredningen att "lärarna i lärarutbildningen skall lära studenterna att lära sig hur man skall skapa förutsättningar för att elever kan lära sig". Utredningen tillstår att detta är "något förenklat".

En annan formulering av samma uppdrag, som utredningen anför, lyder så: "en av lärarens mest centrala uppgifter /är/ att anordna inläringssituationer så att någon annan lär sig något".

SULF finner att utredningen här, som i flera andra sammanhang, i alltför hög grad bortser från att den som skall kunna lösa den här uppgiften också måste besitta goda ämneskunskaper.

Sådana kunskaper skapar förutsättningen för att man skall inse vad kunskapsstillägnet kräver av eleven. Sådana kunskaper är förutsättningen för att man skall kunna strukturera stoffet på ett sätt som underlättar elevernas arbete. Sådana kunskaper är också förutsättningen för att man skall kunna bedöma hur väl eleven har lyckats, för att man skall kunna klarare se varför eleven eventuellt har misslyckats etc.

SULF anser att utredningen genomgående tonar ner vikten av dessa ämneskunskaper, av ämnesbaserade, ämnesanknutna, ämnesgiltiga kunskaper.

På sidan 292 hänvisar utredningen till betänkandet Frihet, ansvar och kompetens (SOU 1992:1) och den däri framförda uppfattningen att "gedigna och aktuella kunskaper i det egna undervisningsämnet" är "den väsentligaste beståndsdelen i lärarens kompetens".

Fortsättningsvis framför utredningen som sin mening att det därutöver finns fem komponenter som ingår i den pedagogiska kompetensen:

- ☒ förmåga att strukturera och organisera kunskapsstoff
- ☒ förmåga att förmedla engagemang och intresse
- ☒ förmåga att aktivera studenter till eget lärande
- ☒ förmåga till kommunikation med studenter
- ☒ förmåga till förnyelse och helhetssyn

SULF kan instämma i att dessa fem förmågor också utgör delar av den pedagogiska kompetensen. Emellertid hade det bort framhållas att ingen av de fem förmågorna lär ha någon väsentlig betydelse för lärarens möjligheter till framgångsrikt arbete om den inte är

kopplad till ”gedigna och aktuella kunskaper i det egna undervisningsämnet”. Känner man inte stoffet har man ingenting att strukturera, engagemangét måste gälla något – t.ex. det aktuella ämnet – och kommunikationen måste ju ha ett innehåll etc.

SULF anser att utredningen på ett anmärkningsvärt sätt undervärderar behovet av ämneskunskaper. Gedigna och aktuella kunskaper i undervisningsämnet är ett nödvändigt villkor för att kunna genomföra läraruppdraget på ett framgångsrikt sätt.

14. Dimensionering av den grundläggande utbildningen

I sin diskussion om möjligheterna att klara problemen med dimensionering (sidan 318 f) framför utredningen två reflexioner som SULF vill kommentera.

För det första säger utredningen att studenterna i den nu föreslagna modellen för lärarutbildning har större möjligheter än för närvarande att göra successiva val, varigenom de för större möjligheter att ”ta hänsyn till aktuella eller mer säkert prognosticerade behov på arbetsmarknaden”.

SULF finner att denna grund för val av inriktning inte kan rekommenderas. En betydligt bättre grundval är självfallet att bygga på intresse och fallenhet, i första hand för ämnen. Att avstå från att bli lärare i historia – där det kanske kommer att finnas ett överskott – för att i stället välja att bli musiklärare – där bristen måhända är stor – är enligt SULF inte något att rekommendera.

I de fall studenter väljer inriktning av arbetsmarknadsskäl är sannolikheten stor för att skolan får lärare vars kvalitet och kompetens inte svarar mot elevernas och föräldrarnas berättigade krav.

Utredningen framför för det andra att ”de gemensamma kompetenser som studenterna får” gör det möjligt att de i framtiden på ett annat sätt än idag ”kan röra sig mellan olika skolformer och åldersgrupper”(sidan 319).

Denna ståndpunkt innebär i klartext att utredningen anser de ”nya” lärarna vara tämligen ”utbytbara”. Därmed kommer utredningens förslag om 60 poäng gemensam utbildning i en helt nya dagar.

SULF vill bestämt avvisa tanken att lärarna på det sätt utredningen tänker sig skall ”röra sig mellan olika skolformer och åldersgrupper”. En sådan trafik skulle enligt SULF innebära att man äventyrade de kvalitetskrav som måste ställas på verksamheten i skolan. Denna utredningens idé är i och för sig ett starkt skäl att avvisa tanken på en till 60 poäng gemensam utbildning.

SULF anser att grundvalen för en blivande lärares val av inriktning bör vara intresset för ämnet/ämnena och inte, som utredningen föreslår, arbetsmarknadsutsikterna.

SULF vänder sig med kraft mot utredningens tal om att lärarna skall vara utbytbara och ”röra sig mellan olika skolformer och åldersgrupper”; SULF avvisar bestämt tanken på en sådan trafik.

15. Rekrytering till lärarutbildning

Motiven för studenter att söka sig till lärarutbildningen måste vara en kombination av intresse för ämne/ämnena och en önskan att medverka i barns och unga människors utveckling, i många avseenden: kunskapsmässigt, socialt – i vid mening personligt.

Denna svåra men viktiga uppgift ställer stora krav men kan också ge belöning av den speciella karaktär som ligger i stimulerande kontakter med andra människor och känslan av att utträtta ett betydelsefullt arbete.

Det är SULFs övertygelse att man genom att öppna flera vägar till yrket och genom att betona denna sida av lärararbetet – inte genom att anvisa en enda väg! – skulle kunna locka personer med skiftande bakgrund att söka sig till skolan.

Rekryteringen till läraryrket gynnas alltså enligt SULF i samma mån som denna aspekt på lärarens arbete betonas och underlättas av arbetsgivaren.

Självfallet finns även andra viktiga aspekter på rekryteringen till yrket.

Det är allmänt känt och omvittnat att en orsak till svårigheterna att rekrytera lärare i naturvetenskapliga ämnen är att löneläget i skolan inte är konkurrenskraftigt. De naturvetare/tekniker som väljer att ta anställning inom enskild sektor eller inom annan del av den offentliga sektorn än skolan får vanligen högre ingångslön, snabbare löneutveckling och därmed väsentlig högre livslön. SULF kan inte finna att utredningen berör denna omständighet.

SULF noterar att utredningen endast tar upp löneläget en gång i detta kapitel – när man refererar en punktundersökning enligt vilken fritidspedagoger och förskollärare anser att lönen "har/---/underordnad betydelse" (sidan 344).

Den andra punkten som SULF vill kommentera gäller kravet på lärares kunskaper i svenska språket (sidorna 340-341).

Utredningen ansluter sig där till Skolkommitténs ställningstagande att skollagens krav att man för att få anställning som lärare skall "behärska svenska språket" bör ändras till att man skall ha "tillräckliga kunskaper i svenska språket med hänsyn till tjänsten".

Enligt utredningen är motivet för förändringen att formuleringen "behärska svenska språket" innebär ett "överkrav" på dem som inte är födda och uppväxta i Sverige och som önskar bli lärare i den svenska skolan. SULF kan inte dela utredningens uppfattning.

För det första anser SULF att formuleringen "behärska svenska språket" är väl motiverad med hänsyn till de faktiska kraven som ställs och måste ställas på lärarna i den svenska skolan. Varje lärare medverkar i och genom sin yrkesutövning till elevernas språkutveckling. Skolan – och alltså varje lärare – har i dag en troligen viktigare roll i den processen än någonsin tidigare. Att i den situationen reducera kraven på lärares svenskfärdigheter och –kunskaper är felaktigt och – vilket bör särskilt betonas – orätt mot eleverna.

Vad sedan gäller hänsynen till den kategori lärare som fått motivera ändringsförslaget anser SULF att den inte motiverar en lagändring, eftersom en sålunda ändrad lag kommer att gälla för alla lärare. I mån av behov skulle därför ett dispensförfarande kunna tillämpas.

Att hålla fast vid den ursprungliga formuleringen och att med undantag för vissa dispenser tillämpa den skulle dessutom stå i överensstämmelse med markeringar i fråga om svenska språkets ställning som gjorts under senare år, t.ex. regeringens uppdrag till Språknämnden att utreda behovet av en svensk språkpolitik.

SULF anser att rekryteringen av lärare i teknik/naturvetenskap kräver särskilda ingångar för sådana studenter. Dessutom främjas denna rekrytering av möjligheten till lärarutbildning efter akademiska studier.

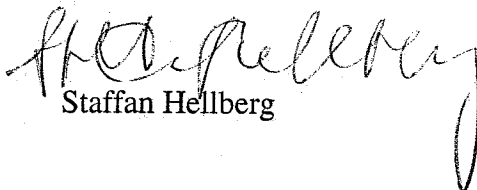
SULF anser att det måste vara möjligt för en student som bedrivit akademiska ämnesstudier att utan större tidsförlust få lärarkompetens. Detta måste gälla även för studenter som har studerat utomlands och isynnerhet måste detta gälla för forskarutbildade.

SULF anser likaså att den som har en gedigen och relevant yrkesutbildning och yrkeserfarenhet utan större tidsförlust bör kunna bygga på med en lärarutbildning.

SULF motsätter sig förslaget att reducera kraven på blivande lärares svensk-kunskaper. Självfallet skall lärare i svenska skolor behärska svenska språket.

SULF noterar med förvåning att utredningen inte påtalar lönsens betydelse som rekryteringsfaktor.

SVERIGES UNIVERSITETSLÄRARFÖRBUND

Staffan Hellberg

/ Calle Jacobsson